M.d.V., met tientallen zijn wij het land ingetrokken. Haar tientallen bijeenkomsten. De opkomst was groot, belangrijk grot dan gewoonlijk. Waarom zijn wij het land ingegaan. Waarom die grote opkomst. Waarom trokken wij het land in. Wij deden dat niet toen in 1972 voorkeur voor een kombinatie met de Partij van de Arbeid werd uitgesproken. Niemand oordeelde dat toen nodig. IJvi vonden partij en fraktie, dat het beleid van zes maanden formatie aan kiezers en achterban moest worden uitgelegd. En terecht, want de formatie had geen vanzelfsprekend verloop en het resultaat was al evenmin vanzelfsprekend. Daarom was er ook die belangstelling, kwam kader en leden in grote getale op. Men wil praten over de beslissingen die door de fraktie in nauwe samenhang met het partijbestuur genomen zijn. Men kwam verantwoording vragen over het beleid dat was gevoerd, een beleid dat leidde tot wisseling van partners. Daar is natuurlijk de uitspraak van uw partijraad voor een voorkeur voor de PvdA. Maar wellicht nog veel belangrijker is de vraag waarom, ondanks de opstelling van de PvdA, zo lang en zo hardnekkig is gestreefd naar deze kombinatie.

Uiteraard was de koers van. de partij voor de fraktie een duidelijke richtingaanwijzer in de kabinetsformatie. Omwille van de tijd sta ik bij de vraag: waarom die voorkeur, dan ook niet lang stil. Wel wil ik zeggen dat nog zeer recent, zelfs uit het kabinet, geluiden worden gehoord dat de onvervalste polarisatie strategie tegen de christen-demokratische partijen nog steeds moet worden bedreven. Dat duidt eens te meer aan hoezeer het nodig was de P.v.d.A, regeringsverantwoordelijkheid te doen dragen. Men zou kunnen zeggen dat de P.v.d.A. een steuntje in de rug nodig had van de christen-demokraten om zichzelf van zijn polarisatiekomplex te bevrijden. Dat is Pronk kennelijk nog niet gelukt. En dat neem ik hem als bewindsman kwalijk, ook na het weinig zeggende antwoord van de minister-president op de vragen van kollega Aantjes. Maar ik verwacht wel van het kabinet als geheel dat het zich zal voegen in de woorden waarmee de minister-president zijn beschouwing in tweede termijn afsloot, toen hij nadrukkelijk zei: "Uiteindelijk is natuurlijk het doel van het kabinetsbeleid niet het konflikt maar de overwinning van het konflikt." Ik voeg daar nadrukkelijk aan toe: het is een volstrekte illusie om te menen dat het konflikt het best kan worden overwonnen door wat dan wel genoemd wordt, de partijpolitieke tweedeling, het opgaan van de Nederlandse politiek in twee machtsblokken. Machtsblokken die elkaar per definitie min of meer regelmatig afwisselen. Dat is het doel van de polarisatie. Van Thijn heeft gezegd er geen voorstander van te zijn dat er in de politiek konkurrentie zou bestaan tussen twee partijen

Uiteraard was de koers van de partij voor de fraktie een duidelijke richtingaanwijzer in de kabinetsformatie. Omwille van de tijd sta ik bij de vraag: waarom die voorkeur, dan ook niet lang stil. Wel wil ik zeggen dat nog zeer recent, zelfs uit het kabinet, geluiden worden gehoord dat de onvervalste polarisatiestrategie tegen de christen-demokratische partijen nog steeds moet worden bedreven. Dat duidt eens te meer aan hoezeer het nodig was de P.v.d.A, regeringsverantwoordelijkheid te doen dragen. Men zou kunnen zeggen dat de P.v.d.A. een steuntje in de rug nodig had van de christen-demokraten om zichzelf van zijn polarisatiekomplex te bevrijden. Dat is Pronk kennelijk nog niet gelukt. En dat neem ik hem als bewindsman kwalijk, ook na het weinig zeggende antwoord van de minister-president op de vragen van kollega Aantjes. Maar ik verwacht wel van het kabinet als geheel dat het zich zal voegen in de woorden waarmee de minister-president zijn beschouwing in tweede termijn afsloot, toen hij nadruklce 1 ijk zei; "Uiteindelijk is natuurlijk het doel van het kabinetsbeleid niet het konflikt maar de ovenvinning van het konflikt." Ik voeg daar nadi-ukkelijk aan toe: het is een volstrekte illusie om te menen dat het konflikt het best kan worden overwonnen door wat dan wel genoemd wordt, de partijpolitieke tweedeling, het opgaan van de Nederlandse politiek in twee machtsblokken. Machtsblokken die elkaar per definitie min of meer regelmatig afwisselen. Dat is het doel van de polarisatie. Van Thijn heeft gezegd er geen voorstander van te zijn dat er in de politiek konkurrentie zou bestaan tussen twee partijen

die als twee lege flessen met elkaar zouden konkurreren, omdat zij beide om het politieke midden werven. En hij heeft gelijk. Het grote probleem is echter hoe je voorkomt dat die twee lege flessen automatisch ontstaan als de partijpolitieke tweedeling in ons land een feit zou worden. Op langere termijn acht ik dat moeilijk te vermijden. Voor ons was de beslissing om verantwoordelijkheid te aanvaarden voor dit kabinet er mede op gericht de ongebreidelde polarisatie te helpen beteugelen. En ik hoop vurig dat dat lukt. Want als dat niet lukt, zullen de problemen onopgelost en de mensen ontevreden blijven. De problemen onopgelost: als men oplossingen aandraagt die voor ons onaanvaardbaar zijn en daarom niet worden aanvaard, blijven de zaken zoals ze zijn. De mensen ontevreden: als men oplossingen doordrukt die niet in brede lagen van de bevolking aanvaard kunnen worden, zullen de mensen niet tevreden zijn. Men moet rekening houden met minderheden, maar zich niet gedragen alsof die minderheden meerderheden zijn. Wetten moeten worden nageleefd, en een eventueel gewenst ander beleid behoort niet aan wetswijziging vooraf te gaan. Dat geldt voor de burgers; dat geldt eens te meer voor de overheid die de wet moet uitvoeren. Tijden veranderen. Strukturen moeten geregeld worden bijgesteld. Ruimte daardoor is in ons politiek denken volledig voorhanden. Maar ook hier geldt de wet van de tolerantie. Inspraak, participatie, protest, demonstratie, het is allemaal aanvaardbaar en veelal nuttig, maar demokratisch genomen besluiten dienen geëerbiedigd te worden.

Zo'n stuk intolerantie zat in de kabinetsformatie. De intolerantie van een minderheid die een onhoudbare stelling betrekt en vervolgens vijf maanden lang meent die stelling niet te mogen verlaten. Ik wil daar vandaag niet meer veel over zeggen. Ik heb dat bij het Kamerdebat gedaan, evenals vele anderen. Maar ik hoop wel dat we met z'n allen iets geleerd hebben, en wel dit; dat deze methode niet werkt. Het resultaat van de formatie is voor niemand wat hij voor ogen had. Niet voor de PvdA. die een minderheidskabinet hadden willen formeren, niet voor ons die een parlementair meerderheidskabinet voor ogen hadden. Voor beiden zijn dit majeure konsossies. Ik maak daar geen geheim van en vind het onverstandig als anderen dat wel doen. Elke koalitievorming gaat met konsessies gepaard, maar deze konsessies kostten erg veel tijd en waren overbodig indien van een andere gedachte was uitgegaan. Een gedachte, die bovendien veel beter past in de parlementaire demokratie zoals die in Nederland werkt. Men heeft voor de verkiezingen nee gezegd tegen de uitgestoken hand van de christen-demokraten. Men heeft na de verkiezingen lang nee gezegd, maar tenslotte toch een vorm van ja moeten aksepteren. Het gevolg is een wijze van totstandkoming en een vorm van kombinatie die bijna zeker gevolgen moet hebben voor de verhoudingen binnen het kabinet en tussen de Kamer- frakties. Dat blijkt ook in de praktijk. Ik gun dit kabinet graag een inwerktijd. Ik gun dit kabinet graag een tijd om aan elkaar te wennen. Maar dan moet men dat ook willen en dan moet daaraan ook leiding worden gegeven. Die leiding berust in de eerste plaats bij de ministerpresident, Ik hoopte en verwachtte ook dat deze in zijn

antwoord op de vragen van Aantjes over Pronk van die leiding blijk zou geven. Het spijt mij dat dat onvoldoende het geval is. Het resultaat. Er is veel gesproken over de programformule van het kabinet, over de verdeling van de portefeuilles over de politieke groeperingen, over sommige personen die van het kabinet deel uitmaken. Elk van die onderwerpen geeft velen binnen de christen-demokratie en ook in onze partij aanleiding tot kritiek, soms scherpe kritiek. Voor de C.H. was het aanleiding om niet mee te doen. Voor een belangrijke minderheid binnen de A.R.P. al evenzeer. En ook in onze eigen fraktie waren enkele leden die het niet voor hun rekening konden nemen verantwoordelijkheid te aanvaarden voor de totstandkoming van dit kabinet. Zij hebben lang de voorkeur voor een kombinatie met links gedeeld, maar hebben in het eindresultaat van de formatie onvoldoende houvast gevonden in formule en samenstelling, om de aanpak van strukturele vragen aan deze kombinatie te kunnen overlaten. Dit geldt met name voor het algemene begrotingsbeleid, hetgeen in het jongste verleden leidde tot terugdringing van de overbesteding. Zij hadden geen aanwijzing dat dit beleid in die mate zou worden voortgezet. Die verdeeldheid binnen de christen- demokratie is begrijpelijk. Een positieve beslissing om verantwoordelijkheid voor de totstandkoming van het kabinet te dragen, is ons niet gemakkelijk gemaakt. Ik wil over de vraag aan welke zijde het meeste pijn is geleden niet al te veel zeggen. Eigen pijn wordt niet minder door de

pijn van anderen breed uit te meten. Pijn van anderen wordt niet groter door eigen pijn te verkleinen. In de worsteling rond de totstandkoming van dit kabinet, ging het tenslotte om een brok redelijkheid. Het ging er om de onredelijkheid van een zichzelf verabsoluterende minderheid te doorbreken. Dat was niet alleen voor de formatie, dat was ook voor de demokratie als zodanig van belang. Dat is gelukt. Niet zo volledig als wij hadden gewild, maar wel in essentie. Een minderheidskabinet dat het programma van een minderheid zou willen uitvoeren, is er niet gekomen. Dat mocht er ook niet komen. Het doorbreken van die impasse vanuit de voorkeur die door uw partijraad was uitgesproken, was een wezenlijk element in onze overwegingen om konsessies te doen. Wij hebben daardoor een konstruktie aanvaard die risiko's inhoudt. Risiko's van Kamerfrakties die een verschillende relatie hebben met het kabinet. Risiko's van moeilijke verhoudingen binnen het kabinet, die zich hopelijk tot de beginfase beperken. Ik sprak er al over. Risiko's ook met betrekking tot de hoofdlijnen van het beleid. We kwamen niet verder dan de nadrukkelijke vaststelling dat belangrijke kontroversiële zaken reëel in diskussie kunnen en zullen komen. Maar we losten de kontroverses niet van te voren op. Dat moet nog gebeuren. En de vraag is of wij ons in die oplossingen voldoende zullen kunnen herkennen. Wij hebben dat risiko genomen en we hadden daarvoor twee redenen. De eerste reden was ons geloof in de redelijkheid van het denken van een team. Men kan niet elkaar blijven "beloeren".

zoals Den Uyl in Drachten de verhoudingen in het kabinet nu uitdrukte. Wij hebben onze verhouding tot het kabinet zo ook niet gezien. Kritisch zijn, zeker; waakzaam zijn, akkoord; op je hoede zijn, vooruit maar. Maar beloeren, dat doe je vanuit een tegenstelling. Vanuit een tegenover elkaar en niet naast elkaar. Dat kan niet lang duren. Dan is er geen team, laat staan de redelijkheid van een teamoverleg. Een tweede overweging was: onze eigen mensen in het kabinet. Wij hebben die mensen zelf gekozen en hun benoeming doorgezet, soms tegen de verdrukking in. We hebben er het volste vertrouwen in dat zij, als het teamoverleg redelijk is, ruimte zullen vinden voor onze inbreng in de te kiezen oplossingen. Haar we zullen het moeten afwachten en hebben tenslotte als Kamer het laatste woord. Ik zou het overigens betreuren, als men het daar te gemakkelijk op zou laten aankomen. Dat laatste woord zal in veel gevallen positief kunnen zijn. Al dan niet na hantering van het recht van amendement. Dat laatste woord zal ook wel eens negatief moeten zijn. Maar men moet goed begrijpen: als dat gebeurt betekent dat niet ook direkt een verslechtering van de relatie tussen het kabinet en onze Kamerfraktie. Het betekent wel dat wij vanuit onze verantwoordelijkheid voor de realisering van ons program in zo'n geval geen medewerking aan het regeringsbeleid kunnen verlenen. Ik zeg dat maar vast, omdat sommigen in onze partij daaraan wellicht nog zullen moeten wennen. Ik zeg het ook maar omdat anderen wellicht aan zo'n optreden van onze partij nog moeten wennen. Als ik dit zeg, ben ik er mij van bewust dat wij als christen-demokraten, 13 geestverwanten in het kabinet hebben. Zij zijn onze meest vooruit geschoven post om

onze politieke idealen te verwerkelijken. Maar als hen dat niet of onvoldoende lukt, dan hoeft men niet onrustig te worden, als de tweede linie, in dit geval de Tweede Kamer, alsnog het resultaat verbetert. Dit bepaalt onze positie ten opzichte van het kabinet. Geen konfrontatie, maar koöperatie, geen destruktie, maar konstruktie, militant, strijdvaardig, een minderheid waarvan men merken zal dat zij er is. De regeringsverklaring heeft veel onopgelost gelaten. Dat kon niet anders. Een kabinet kan in dagen geen programma maken. En het is het beste bewijs dat niet Keerpunt uitsluitend grondslag is van dit kabinet. Terecht heeft de minister-president gesteld dat de uitgangspunten van het beleid, als u wilt de mentaliteit, van dit kabinet niet in belangrijke mate is aangevochten. Sn dat is juist voor wat ons betreft. Het gaat er om hoe die mentaliteit zal worden uitgewerkt. Ik wacht dat af. Een aantal beleidsvoornemens die te hooi en te gras naar buiten zijn gekomen, hebben naar mijn mening terecht kritiek opgeroepen. Soms door de inhoud van dat beleidsonderdeel, soms door de wijze van presentatie. Ik spreek vandaag over al die zaken niet. Ik ga niet in op vraagstukken van rente-aftrek voor of de waardering in de inkomstenbelasting van eigen huizen, voornemens met betrekking tot de centen en procenten voor de ambtenaren, de moeilijk te aanvaarden politieke druk op de minister van Justitie inzake de gratiëring van de VVDM-vonnissen e.d. Ik ga evenmin uitvoerig in op publieke uitspraken van bewindslieden die soms op onaanvaardbare wijze zich bemoeien met het beleid van hun

. Ik wil er wel dit van zeggen. De presentatie van het beleid als geheel is tot dusverre ronduit zwak. Er is een te groot verschil tussen de evenwichtige toon van de regeringsverklaring en de kluiven welke nadien aan een deel van de eigen kritische achterban moesten worden toegeworpen. Dit is niet de manier. Het kabinet staat voor een beleid. Dat beleid moet voor een groot deel nog vorm krijgen. Het zou in onderlinge samenhang moeten worden vastgesteld. Dat beleid moet verdedigd worden. Te veel spelen op de eigen achterban leidt onherroepelijk tot ernstige moeilijkheden. De afgelopen weken geven daarvan duidelijk blijk. (Eventueel reaktie op antwoord vragen.)Intussen is een eerste serie beleidsmaatregelen aan de Kamer voorgelegd; de kwestie van de kollegegelden, de voorjaarsnota en een aantal nieuwe uitgaven nog ten laste van 1973. Ik geef daarover vandaag uiteraard geen definitief oordeel. Het fraktieberaad zal nog volledig moeten plaatsvinden. Voor het kollegegeld was voor ons essentieel dat de bestaande wet dient te worden uitgevoerd. Eventuele wijzigingen in de toekomst hebben wij altijd voorzien. Wij hebben daarmee ook rekening gehouden. Ik kan de nota over deze zaak niet anders zien dan als een terugdraaien van de wet voor het kursusjaar 72-73. Zeker voor dat punt zal de regering zich dienen te verantwoorden. En zulks temeer als waar is dat, vooruitlopend op de behandeling en beslissing in de kamer, nu reeds aan de instellingen van wetenschappelijk onderwijs zou zijn doorgegeven dat men de uitvoering van de huidige wet maar verder moet laten voor wat het is. Verhoging van uitgaven voor een begroting die al door de zittende Kamer is goedgekeurd, moet in principe uiteraard mogelijk zijn. Er kunnen omstandigheden zijn die tot wijziging in de begrotingsbedragen aanleiding geven. Maar de bewijslast daarvoor berust uiteraard bij het kabinet. Men zal met harde argumenten moeten komen om ons daarvoor te winnen. Tijdens de formatie hebben wij onder uitermate moeilijke omstandigheden een aantal van onze programmaverlangens veilig kunnen stellen. Zo werd mimte geschapen voor een stuk eigen beleid van de staatssekretaris voor de volksgezondheid bij de ingrijpende herziening die in de struktuur van de gezondheidszorg nodig is. Zo wordt een duidelijke beginseluitspraak gedaan over de betekenis en de eigen verantwoordelijkheid van het partikulier initiatief in onderwijs- en welzijnswerk met behoud van levensbeschouwelijke verscheidenheid. Zo werd voor de waardebepaling van grond en onteigening een formule ontwikkeld die een bevredigende oplossing van dit moeilijke vraagstuk mogelijk maakt. Zo werd een uitgangspunt gekreëerd voor een evenwicht defensiebeleid in de komende jaren. Zo werd, ook in dit kabinet, een staatssekretaris met een inte- gratie-opdracht voor het midden- en kleinbedrijf benoemd, een vertrouwd gezicht uit KVP-kringen. Een tweede nota voor de werkende jongeren

werd toegezegd. Inflatiebestrijding vond een eerste effektieve aanpak door de minister van Ekonomische Zaken, door zijn slagvaardig prijsbeleid. Ik voeg daar direkt aan toe dat een anti-inflatiebeleid een drietrapsraket moet zijn; prijzen - lonen - overheidsuitgaven. Ik hoop dat andere leden van het kabinet dit goede voorbeeld van de
minister van Ekonomische Zaken zullen volgen. Ik wijs tenslotte op een opening voor het regionaal beleid ten opzichte van andere knelgebieden dan Limburg en het Noorden. De beleidsnota voor het welzijnswerk komt ons rijkelijk laat. Ik hoop dat de lange duur van de behandeling aan de degelijkheid ten goede zal komen. Over dit en andere zaken zijn wij niet ontevreden. Maar ik heb het al gezegd, veel van het beleid zal nog vorm moeten krijgen. Ik heb met het oog daarop bij het debat over de regeringsverklaring een aantal punten nog eens duidelijk onderlijnd. De minister-president heeft naar aanleiding daarvan gesproken van tien Paulinische vermaningen. Ik hoop en vertrouw dat deze jonge gemeente niet al te hard leers zal blijken. Sommige jonge gemeenten, waarvoor Pauls verantwoordelijk was, waren dat wel. Als wij bepaalde zaken in de samenleving willen veranderen, als wij konfliktsituaties willen wegnemen, belangentegenstellingen willen oplossen, dan kan dat alleen als die maatregelen worden gedragen door brede groepen in de samenleving. Ook de minister-president deelt deze opvatting. Hij heeft dit met zo veel woorden in het Kamerdebat gezegd. Die brede steun wordt verkregen door een evenwichtige aanpak, door een uitwerking die lusten en lasten reëel verdeeld. Dat betekent niet dat iedereen hetzelfde moet krijgen. Het betekent ook niet dat persoonlijke bestedingen vóór moeten gaan op de kollektieve bestedingen. Men zal de kleineren meer en de groteren minder moeten geven. Maar men kan niet de gemeenschap alles en de persoon niets geven. Herverdeling is nodig, van inkomen, van inspraak, van beschikking over wat de moderne samenleving te bieden heeft. Maar doe het zorgvuldig, doe het
redelijk. Dat is misschien niet modern, maar wel blijvend. En de jongste geschiedenis is daar om dat te bewijzen. Her haalde malen wordt in de regeringsverklaring gesproken over voortzetting van het beleid, over doortrekken van de lijn uit het verleden. Ik ben daar blij om. Niet alleen vanwege het besef van de noodzakelijke kontinuïteit, maar ook omdat dat vorige beleid blijkbaar goed was, aangepast aan de eisen van onze tijd. Dat blijft de verdienste van vorige kabinetten, waarvan wij met overtuiging deel hebben uitgemaakt. En om over het recente verleden te spreken, het blijft de verdienste van voortreffelijke bewindslieden in het vorige kabinet. Ik heb hun namen in het Kamerdebat genoemd en ik wil hier, in onze eigen kring, nog eens zeggen hoezeer de fraktie hen erkentelijk is voor de wijze waarop zij onder moeilijke omstandigheden aan onze politieke visie gestalte hebben gegeven. De wijziging in de politieke kombinatie houdt geen afwijzing in van het door hen gevoerde beleid. Integendeel, het beleid gaat door op de basis die in het verleden mede door hen is gelegd. De partijraden die vandaag worden gehouden, zijn de partijraden van de christen-demokratie. Het lijkt bijna meer dan een toeval dat juist op deze partijraad verslag wordt gedaan van de parlementaire aktiviteiten rond de kabinetsformatie. De eenheid en verdere versterking van de christen-demokratie was immers een van de meest belangrijke punten in het hele formatiegebeuren. Wij hebben die eenheid niet behouden, de samenwerking is niet versterkt. Dat is een hard feit. Er was
een minderheid in de christen-demokratie, die niet bereid kon zijn verantwoordelijkheid voor de totstandkoming van dit kabinet te aanvaarden. Minderheden waren er overigens ook bij de partijen aan de andere kant, zowel bij de P.v.d.A. als bij de P.P.R. Wat zijn de gevolgen van dit verschil in beoordeling van een zo belangrijke beslissing als een kabinetsformatie. Die gevolgen kunnen ernstig zijn. Zij zullen ernstiger zijn naarmate de christen-demokratische frakties gevoeliger zullen blijken voor pogingen van onze tegenstanders om de verschillen te vergroten. Dat vraagt veel. Misschien moet ik wel zeggen, dat vraagt meer dan we tijdens de formatie hebben kunnen opbrengen. Toch zal het daar van af hangen. Van de positieve wil van frakties, fraktieleiding en partijen om vast te houden aan een politiek haalbare realisering van ons eigen christen-demokratische program. Programs zijn geen maatregelen. Zij moeten worden uitgewerkt. Over die uitwerking kan verschil van mening bestaan. Dat verschil mag er ook zijn, maar wij moeten voorkomen dat verschillen ontstaan of worden versterkt door het feit dat de ene fraktie niet en de andere frakties wel verantwoordelijkheid voor dit kabinet hebben aanvaard. Daarvoor is eerst en vooral nodig geloof in de strukturele betekenis van het verdere samengaan van de drie christen-demokratische partijen. En vervolgens, ik herhaal het, besef voor het politiek haalbare bij de realisering van ons program. We zullen niet op te korte termijn moeten zien of we nu deel uitmaken van het kabinet of niet. Daarom begrijp ik het beroep dat in de resolutie wordt gedaan op de Kamerfrakties hun werkzaamheden zodanig te integreren dat de eensgezindheid van de drie partijen in het beleid
van de frakties wordt weerspiegeld. De Kamerfraktie is daartoe bereid en zal al het mogelijke doen om in het parlement de gezamenlijkheid van ons drieën gestalte te geven. Die eenheid van de christen-demokratie is onmisbaar, hebben gisteren een aantal belangrijke leden van onze partijen ons nog eens gezegd. En zij hebben gelijk. Ik gun iedereen z'n modellen om de samenleving te hervormen. Maar dan moet men ons ons model laten. Wij willen de overwinning van het konflikt door de dialoog. Dat is geen verdoezeling van tegenstellingen. Het is ook niet altijd keurig in het midden lopen of altijd op de helft of achteraan. De christen-demokraten moeten kiezen, zeggen socialisten of liberalen, en zij bedoelen dan de christen-demokraten moeten voor ons kiezen. Wij kiezen anders. Wij kiezen voor onze eigen weg en wij willen die weg samen met anderen gaan. Dat willen we ook onder dit kabinet. Maar dan moeten ook de anderen kiezen. Dan moet de Partij van de Arbeid kiezen tussen regeringspartij of oppositie, tussen konfrontatie of koöperatie. Men hoeft niet te kiezen voor ons, maar men moet wel kiezen voor partner-ship. Dat betekent een stukje minder eigen gezicht omdat de trekken van de ander ook moeten doorkomen. In de smalle marge van de demokratie komt het eigen profiel minder groot en scherp naar voren. Dat wil zeggen? dat ene profiel, dat profiel van wij doen het alleen; dat profiel van: liefst zonder desnoods met de anderen. Maar dat andere profiel kan scherper naar voren komen. Dat profiel van: hoe bouwen we samen als minderheden aan veranderingen in de maatschappij. Dat profiel van; liefst met anderen omdat we het niet alleen kunnen. Dié keuze hebben wij
gemaakt. We hebben er konsessies voor gedaan, we hebben er risikos voor genomen omdat wij geloven in de juistheid van dat model, in de overtuigende kracht van de redelijkheid. Waar sta je als partij met zon visie. Ik zou zeggen in menig opzicht in het centrum. In elk geval in het centrum van de belangstelling. Men stelt in ons belang omdat wij van belang zijn. En omdat men bij ons belang heeft. Want wij staan in het centrum van het politieke leven, de formatie heeft volstrekt duidelijk gemaakt dat zonder de KVP dit kabinet er niet zou zijn. Dat is de politieke realiteit. Daarom is het van belang wat wij doen. Dat geeft ons ook een bijzondere verantwoordelijkheid. Ik hoop te hebben duidelijk gemaakt dat wij voor die verantwoordelijkheid niet uit de weg gaan. Zijn we daarmee ook een centrumpartij. Neen en ja. Neen, als men een centrumpartij uitlegt als een ontkenning van links of een ontkenning van rechts zonder echt eigen beleid. Neen, als men haar ziet als het grauwe midden zonder kleur en kontouren. Voor dat gevaar, want dat is er, moeten wij waken. Maar ja, als het gaat om de spanning van de dialoog, de spanning voor het verwerven van het eigen inzicht over wat er moet gebeuren, de spanning bij het stellen van prioriteiten omdat alles niet tegelijk kan, de spanning om menselijk egoïsme en geldingsdrang om te zetten in eerlijk verdelen van welvaart, kennis en macht. Zo'n centrum is krachtig omdat het innerlijke spankracht heeft. Zo'n centrum geeft kleur, blijvende kleur aan veel wat grauw
is in onze samenleving. Zo’n centrum tekent kontouren; niet met krijt op straat waar ze snel onder' de voet worden gelopen, maar ze etst ze in de harde blijvende kern van onze samenleving. Als ik dan kiezen moet, dan kies ik voor zo’n partij.